

ویژگی های حکومت صالحین در قرآن کریم

سید محمد رضا احمدی^۱، هومان محمدی^۲، سمیرا رشید^۳، ناهید رشید^۴

۱- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد صفاشهر، گروه معارف، صفاشهر، ایران .

۲- دانشجوی دکترای تاریخ اسلام، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد.

۳- دانشجو کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان.

۴- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد صفاشهر، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، صفاشهر، ایران

nrashid807@gmail

چکیده

حکومت هر مملکتی به علت قدرتی که در اختیار دارد می تواند در جامعه تاثیر قابل ملاحظه ای بگذارد اگر هیئت حاکم یک کشور صالح باشند تلاش های خود را در راستای حمایت نیروی صالح به کار می برند و حکومت صالحین در هر کشور امنیت و آرامش و عدالت برای آن کشور به ارمغان می آورد خداوند متعال در قرآن کریم به انسانهای صالح وعده ی جانشینی خود در زمین را داده است مصداق برتر آن هنگام ظهور حضرت مهدی (عج) و حکومت جهانی صالحین است اما شامل حکومت صالحین دیگر در محدود کمتر هم می شود. مقاله حاضر به بررسی برخی از ویژگی های حکومت صالحین در قرآن کریم می پردازد.

واژه های کلیدی: حکومت، صالحین، قرآن کریم

مقدمه:

خداوند متعال در قرآن کریم به صالحین وعده جانشینی در زمین را می دهد. وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» (نور: ۵۵)

خدا به کسانی که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده اند وعده داد که در روی زمین جانشین دیگرانشان کند، هم چنان که مردمی را که پیش از آنها بودند جانشین دیگران کرد. برکات چنین حکومتی برقراری امنیت و آرامش است و اجرایی دستورات قرآن کریم است.

انواع حکومت در قرآن و تأثیرات اجتماعی آن:

با بررسی حکومت های مطرح در قرآن - امثال حکومت فرعون، نمرود، اصحاب اخدود - که از آنها به بدی یاد می شود و حکومت موسی و هارون، داود، سلیمان، طالوت - بدین نتیجه می رسیم که دو نوع حکومت داریم؛ آیه ۵۰ مانده نیز بر آن دلالت دارد. «أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ». آیا آنها حکم جاهلیت را (از تو) می خواهند؟! و چه کسی بهتر از خدا، برای قومی که اهل یقین هستند، حکم می کند؟ بر اساس آیه دو نوع

قانون داریم: ۱. قانون جاهلی ۲. قانون الهی؛ که مناسب با این دو قانون، دو نوع حکومت وجود دارد؛ حکومت الهی و حکومت جاهلی. لذا قرآن انواع حکومت های جاهلی را سه نوع معرفی می کند:

۱. حکومت کافران: «وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ» (مائده: ۴۴). «وهر کس به احکامی که خدا نازل کرده حکم نمی کنند، کافرند.»

۲. حکومت ظالمان: «وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» (مائده: ۴۵). «وهر کس به احکامی که خدا نازل کرده حکم نکند، ستمگر است.»

۳. حکومت فاسقان: «وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (مائده: ۴۷). «و کسانی که بر طبق آنچه خدا نازل کرده حکم نمی کنند، فاسقند.»

اگر بخواهیم تأثیرات اجتماعی حکومت را در یک جمله بگوییم آن جمله این است که «بدون حکومت اصلاً جامعه ای پدید نمی آید. حکومت هر مملکتی به علت قدرتی که در اختیار دارد، می تواند در محیط تأثیر قابل ملاحظه ای بنماید. اگر هیئت حاکمه یک کشور مردم با فضیلت و درستی باشند و نیروی خود را در حمایت و تقویت درستی به کار برند، طبعاً مردم نیز از آنها پیروی نموده و به راه و رسم فضیلت می گرایند. و بر عکس اگر گردانندگان چرخ های اجتماع مردمی ناپاک و آلوده باشند، از یک طرف خود بد می کنند و از طرف دیگر برای تثبیت وضع خود از بدی و بدان حمایت می نمایند. بدیهی است در چنین شرایطی محیط آلوده، و مردم با سرعت بسوی انحراف و سقوط اخلاقی پیش می روند. علی (ع) درباره تأثیر حکومت می فرماید: الناس بأمرانهم أشبه منهم بآبائهم. (بحار الأنوار ج ۱۷ ص ۱۲۹).

آثار مخرب حکومت فاسدان

حکومت بدان برسروشت مردم، در دنیا فساد و تباهی را رشد داده و باعث جنگها و خون ریزیها شده است؛ افرادی که با زور و ستم، فریب و نیرنگ از جهالت و نادانی امتهای استفاده کرده بر آنها حکومت کردند؛ حکومت های خود کامه و غیر الهی از هیچ فسادی دوری نمی کنند؛ خواه آن حکومت ها به شکل قدیمی باشد یا به شکل کنونی و در لفافه دموکراسی و رای مردم. علامه طباطبایی در مورد حکومت های شکل جدید می نویسد: «اینها همان حکومت استبدادی اند در لباس جامعه مدنی؛ بنا بر آنچه از ظلمهای امت های قوی و اجحاف و زورگویی آنها بر امت های ضعیف می بینیم و بنا بر آنچه در یاد و خاطر ما در تاریخ است.» (طباطبایی، ج ۴، ص ۱۲۷).

ویژگی های حاکم صالح و حکومت صالحین در قرآن کریم:

جامعه ای در پرتو قرآن تشکیل می شود که حاکم آن دارای ویژگی های حاکم قرآنی باشد والا حاکم غیر قرآنی نمی تواند جامعه را قرآنی و الهی کند. سؤال این است حاکم اسلامی باید چه ویژگی هایی داشته باشد؟ از نظر قرآن تعدادی از ویژگی های حاکم اسلامی به این شرح است: ۱. با ایمان باشد؛ ایمان همان اعتقاد قلبی به اسلام است. قرآن حکومت کافرین را بر مؤمنین رد می کند: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»؛ و خداوند هرگز کافران را مؤمنان تسلطی نداده است. (نساء/۱۴۱). ۲. عادل باشد: قرآن حرف شنوی از غیر عادل یعنی آنها که مطیع هوای نفس هستند را نهی کرده است؛ یعنی آنها قابلیت حکمرانی ندارند: «وَلَا تَطْغَوْا مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا» (کهف/۲۸).

و از کسانی که قلبشان را از یاد خود غافل ساختیم اطاعت مکن؛ همانها که از هوای نفس پیروی کردند، و کارهایشان افراطی است.

۳. علم و آگاهی داشته باشد قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ. (یوسف/۵۵). (یوسف) گفت: «مرا سرپرست خزاین سرزمین (مصر) قرار ده، که نگهدارنده و آگاهم. ۴. صبور و با سعه صدر باشد؛ حکومت بدون صبر ممکن نیست زیرا هدف های بلند با ضعف اراده و بی حوصله بودن دست یافتنی نیست. قرآن به پیغمبرش چنین خطاب می کند: فَاسْتَبْرَأْ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطَّعُوا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ. (هود/۱۱۲).

ایمان و عمل صالح:

«وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» (نور: ۵۵)

خدا به کسانی که ایمان آورده‌اند و کارهای شایسته کرده‌اند وعده داد که در روی زمین جانشین دیگرانشان کند، هم چنان که مردمی را که پیش از آنها بودند جانشین دیگران کرد. در روایات بسیاری از امام سجاد و امام باقر و امام صادق (علیهم السلام) می‌خوانیم: مصداق کامل این آیه، روز حکومت حضرت مهدی (علیه السلام) است. (عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج ۲، ص ۶۱۶). ۳ کلید و رمز لیاقت برای بدست گرفتن حکومت گسترده حق، تنها ایمان و عمل صالح است. «الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» به کسانی که اهل ایمان و عمل باشند وعده‌ی پیروزی داده شده، نه به آنان که تنها اهل ایمان باشند. (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۸، ص ۲۰۵).

حکومت حق محور و خدا محور:

حاکم صالح حق محور و خدا محور است و دنباله رو خواهشهای درونی خود نیست چنانکه خداوند به داوود خطاب می‌فرماید: فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ. (ص/۲۶). پس بین مردم به حق داوری کن، و از هوای نفس پیروی مکن. از این جمله استفاده نمی‌شود که حضرت داود (ع) از هوا و هوس خویشتن پیروی کرده باشد، یا در نظر داشته که پیروی نماید. بلکه یک اخطار و هشدار می‌باشد. کما اینکه از این قبیل اخطار و هشدارها در باره همه پیامبران حتی پیامبر عالیقدر اسلام صلی الله علیه و سلم داده شده است. (نجفی خمینی، ۱۳۹۸، ج ۱۷، ص ۲۹).

مستضعفان سرانجام، پیشوایان و رهبران جهان خواهند گردید:

قال الله تعالى: (وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ). (۱) طبق این آیه، اراده حق تعالی بر آن تعلق گرفته که مستضعفان، مورد عنایت خاص قرار دارند و سرانجام، پیشوایان و رهبران جهان خواهند گردید، و پهنای زمین در اختیار آنان قرار خواهد گرفت. این، همان نوید «حکومت صالحان» است که زمام امور را به دست خود خواهند گرفت و برای همیشه بر پهنای زمین، سروری خواهند نمود، و حکومت عدل الهی به دست آنان، اجرا خواهد گردید (سایت: سخنانی: آیه محمد هادی معرفت) این بشارتی است برای همه انسانهای آزاده و خواهان حکومت عدل و داد و بر چیده شدن بساط ظلم و جور. نمونه‌ای از تحقق این مشیت الهی، حکومت بنی اسرائیل و زوال حکومت فرعونیان بود نمونه کاملترش حکومت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و بارانش بعد از ظهور اسلام بود.. و نمونه گسترده‌تر آن ظهور حکومت حق و عدالت در تمام کره زمین به وسیله حضرت مهدی - عجل - است.

و البته حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) در آخر کار هرگز مانع از حکومت‌های اسلامی در مقیاسهای محدودتر پیش از آن از طرف مستضعفان بر ضد مستکبران نخواهد بود، و هر زمان شرایط آن را فراهم سازند وعده حتمی و مشیت الهی در باره آنها تحقق خواهد یافت و این پیروزی نصیبشان می‌شود. (مکارم، ۱۳۸۲، ج ۳، ص ۴۴۷)

حکومت جهانی صالحین در آخر زمان:

«كَيْمَكُنَّ لَهُمْ دِينُهُمْ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ» (نور: ۵۵) قطعاً دینشان را که برای آنان پسندیده به سودشان استوار و محکم نماید» دین اسلام را که خدا برای آنها پسندیده است، بر دین‌های دیگر غالب می‌سازد. چنان که پیامبر خدا فرمود: زمین برای من جمع شد و مشارق و مغارب آن بمن نشان داده شد. بزودی فرمانروایی امت من بهمه جاهایی که برای من جمع شد خواهد رسید. (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۱۷، ص ۱۶۰)

بندگان صالح و ارثان زمین:

در جاهای متعدد قرآن، این نوید به بندگان صالح خدا داده شده که سرانجام، حکومت عدل الهی و امامت جهانی به آنان باز می‌گردد، و برای همیشه ادامه دارد. این نوید، طبق گزارش قرآن، در کتب گذشتگان نیز آمده است: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» (انبیاء: ۱۰۵).

در کتاب زبور داود که همان مزامیر است، پس از پند و اندرز، به نیکوکاران نوید می‌دهد که وارثان زمین خواهند بود، بدکاران ریشه کن شده و نیکوکاران برای همیشه با آرامش و بدون مزاحم در زمین، حکومت جهان را به دست می‌گیرند. کلمه «صالحون» معنی گسترده و وسیعی دارد، که علاوه بر ایمان و توحید همه شایستگیها از آن به ذهن می‌آید، شایستگی از نظر عمل و تقوا، شایستگی از نظر علم و آگاهی، شایستگی از نظر قدرت و قوت، و شایستگی از نظر تدبیر و نظم و درک اجتماعی.

در بعضی از روایات صریحا این آیه تفسیر به یاران حضرت مهدی - عجل - شده است: که بیان یک مصداق عالی و آشکار است، و عمومیت مفهوم آیه را محدود نمی‌سازد.

نظام آفرینش دلیل روشنی بر پذیرش یک نظام صحیح اجتماعی در آینده، در جهان انسانیت خواهد بود، و این همان چیزی است که از آیه مورد بحث و احادیث مربوط به قیام «مصلح بزرگ جهانی» حضرت مهدی - ارواحنا فداه - استفاده می‌شود (مکارم، ۱۳۸۲، ج ۳، ص ۱۹۳). در تفسیر آیه شریف، از امام باقر علیه السلام نقل شده است که فرمود:

هُمُ آلُ مُحَمَّدٍ يَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِيَهُمْ بَعْدَ جَهْدِهِمْ فَيَعْرِضُهُمْ وَ يَذِلُّ عَدُوَّهُمْ (محمد بن حسن طوسی، کتاب الغیبه، ص ۱۸۴)

این بندگان شایسته، همانا آل محمد هستند که خداوند، مهدی آنان را پس از کوشش ایشان مبعوث می‌کند. پس ایشان را عزت داده، دشمنانشان را ذلیل خواهد کرد.

روشن است مفهوم این روایت، انحصار نیست؛ بلکه بیان یک مصداق عالی و آشکار است و این تفسیرها، هرگز عمومیت مفهوم آیه را محدود نمی‌کند؛ بنابراین هر زمان و هر جا، بندگان صالح خدا قیام کنند، پیروز و موفق خواهند بود و سرانجام وارث زمین و حکومت آن خواهند شد (مکارم، ۱۳۸۲، ج ۱۳، ص ۵۱۵).

از میان رفتن تمام اسباب خوف و ترس و وحشت و ناامنی.

و یکی از خصائص و ویژگی های حکومت جهانی مهدویت برقراری امنیت به معنای اعم آن است، همه جا و در همه ی موارد ذکر شده، امنیت و آرامش در حد اعلاى آن توسعه و گسترش پیدا می کند و در آن حکومت جان و مال و ناموس و آبروی مردمان از هر گزند و آسیبی در امان می ماند.

شاید آیه ی شریفه ی سوره نور بر همین مورد یعنی حکومت جهانی آن حضرت تطبیق پیدا کند. «وَلِكَيْدَلُّهُمْ مِنْ بَغْدٍ خَوْفِهِمْ أَمْنٌ»

در هر فرهنگ و حکومتی، امنیت اجتماعی اصل است. از مهم ترین نیازهای اساسی بشر، برقراری امنیت است، امنیت سیاسی، قضایی، قانونی، اقتصادی، حقوقی، اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، خانوادگی .

بستر زندگی سالم و جامعه صالح و با امنیت و آرامش را فراهم می سازد. دوره زمان خود متمکن نبودند هر کدام گرفتار، امیر المؤمنین گرفتار مشایخ ثلاث حضرت حسن گرفتار معاویه، ابی عبد الله گرفتار یزید حضرت باقر و حضرت سجاد گرفتار بنی مروان بقیه گرفتار بنی عباس. تبدیل این خوف به امن منحصر به دوره ظهور و رجعت است که دیگر یک کافر و مشرک و ظالم و مخالف و معاند و ناصب روی زمین باقی نماند و مؤمنین با کمال امن. (طیب، ۱۳۷۸، ج ۸، ص ۵۵۹).

همزیستی با مستضعفین:

حاکم اسلامی خود را از مردم جدا نمی داند و با آنها خودمانی است. خداوند خطاب به پیغمبرش می فرماید: «وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا» (کهف: ۲۸)

و صبر بده نفس خود را با مؤمنینی که میخوانند خدای خود را در هر صبح و شام و قصد و اراده آنها فقط قربت الی الله خالصا لوجه الله است و چشمهای خود را از آنها برنگردان و توجه باشراف و اعیان کنی، اراده کنی زینت های زندگی دنیوی

این آیه درباره سلمان و ابو ذر و صهیب و عمار و خباب و دیگران از اصحاب فقیر پیامبر (ص) نازل گردید، و آن زمانی بود که چند تن به نامهای عیینه بن حصین و اقرع بن حابس و یارانشان نزد پیامبر آمدند و گفتند: اگر خودت در صدر مجلس بنشین و این گروه و بوهای بد آنان را از ما دور کنی، ما نزد تو خواهیم نشست و از تو اخذ خواهیم کرد، چیزی مانع ما از آمدن نزد تو نمی شود جز اینان. وقتی آیه نازل شد، پیامبر بلند شد و آن گروه از اصحاب خود را طلبید و آنان را در آخر مسجد یافت که ذکر خدا می کنند. پیامبر گفت: سپاس خدا را که مرا نماند تا این که به من دستور داد که با مردانی از امت خود همراهی کنم. زندگی و مرگ من با شما خواهد بود. (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۱۵، ص ۴۹)

اقامه نماز، زکات، امر به معروف و نهی از منکر:

. خداوند در مورد کارایی حکومت صالحان چنین می فرماید: الَّذِينَ إِذْ مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أُقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (حج/ ۴۱). همان کسانی که هر گاه در زمین به آنها قدرت بخشیدیم، نماز را بر پا می دارند، و زکات می دهند، و امر به معروف و نهی از منکر می کنند، و پایان همه کارها از آن خداست

نتیجه:

۱. خداوند متعال در قرآن کریم به صالحین وعده جانشینی خود را در زمین را داده است تنها رمز به دست گرفتن حکومت حق ایمان و عمل صالح است و یکی از برکات حکومت صالحین امنیت و آرامش است.

۲. برخی از ویژگی های حکومت صالحین در قرآن کریم عبارتند از: ایمان و عمل صالح، حکومت حق محور و خدا محور، حکومت جهانی صالحین، از میان رفتن تمام اسباب خوف و ترس و وحشت و ناامنی، همزیستی با مستضعفین، اقامه نماز، زکات، امر به معروف و نهی از منکر.

منابع:

۱. قرآن کریم.
۲. الطباطبایی ، سید محمد حسین، ۱۴۱۷، المیزان فی تفسیر القرآن ، چاپ پنجم ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم .
۳. الطبرسی ، فضل بن محمد، ۱۳۷۲ ، مجمع البیان فی تفسیر القرآن ، چاپ سوم ، تهران انتشارات صدرا .
۴. طیب ، سید عبد الحسین ، ۱۳۸۷، تفسیر اطبیب البیان فی تفسیر القرآن ، تهران انتشارات اسلام.
۵. عروسی حویزی ، محمد بن علی بن جمعه، ۱۴۰۷، نور الثقلین ، چاپ چهارم ، قم انتشارات اسماعیلیان.
۶. قرائتی ، محسن ، ۱۳۷۴، تفسیر نور ، چاپ یازدهم ، تهران ، مرکز درسهای از قرآن.
۷. مکارم شیرازی، ناصر ، ۱۳۷۴، تفسیر نمونه ، تهران ، حمل ونشر کتاب ، اسلامی .
۸. مجلسی علامه محمد باقر ، « بحار الانوار » بیروت، مؤسسه الوفاء.
۹. نجفی خمینی ، محمد جواد ، ۱۳۷۹، تفسیر آسان ، چاپ اول ، تهران انتشارات اسلامیة .